

A magyar főúri anyák.

Írta: NYÁRI ALBERT báró.

Az elmúlt időkbe megyünk vissza. Abba, amikor az arisztokrácia egyik erős pilléreként volt még Magyarországnak, amikor a főúri magyar anyáknak nagy, szent hivatásuk volt, mert ők nevelték a főúri nemzedékeket, amelyeken nagyrészt megfordult Magyarország sorsa.

Ha magyar anyákról akarnánk írni, hiteles adatok alapján, akkor rendelkezésünkre azok a ládák állanak, amelyek a várakban, kastélyokban a főúri hölgyek levelezéseit őrizték. A XVII-ik század előtti leveleket még ezekben is ritkán találjuk, mert abban az időben a szóval, udvari cseléd útján való izengetés volt csak divatban. A tollforgatás nehezen ment a főúrnál is s a legelőkelőbb hölgyek is inkább a fonást, főzést tanulták, mint a betűvetést. Thurzó György nádor felesége, a dúsgazdag, előkelő Czobor Erzsébet grófnő még a XVI-ik század végén, csak asszony korában tanult meg írni. Elképzelhető tehát, hogy a köznemesség hölgyei milyen hadilábon állottak az írástudománnyal s milyen kevés levél maradt utánuk, már pedig az anyai érzelmekről csak az intim levelezés közvetlen soraiból tudhatunk meg egyet s mást.

A magyar főrangú hölgy, amint bekötötték a fejét, egyszerre egy nagy családnak vallott a fejévé. Volt olyan főúr, akinek az asztalainál naponként 70-80-an ettek, az alkalmi vendégeken és a várórségen kívül. Hogy honnét került ki ez a nagy étkező sereg? Csupa udvari népség volt, a rendes cselédségen kívül beleértve azokat a nemes úrfiakat és kisasszonyokat is, akiket részint a nemesi kúriák küldtek ide, tanulni, részint pedig az egyenlő rangúak, hogy szigorúbb nevelést kapjanak, mint a gvenge szülők között. Zrínyi Miklósnak hét leánya

volt s ezek mind idegen udvarban nőttek fel, pedig az apjuknak pénzverési joga is volt. Ezek az idegen nemes-sarjadékok az úrnőjüket nem csak édes anyjuknak nevezték, hanem annak is tartották, aki anyailag gondoskodott róluk minden tekintetben. A fiúkat és leányokat külön-külön mesterek oktatták a tudományokra, a leányok meg együtt fontak, varrtak, kertészkedtek a ház asszonyával, aki még a kiházásításukról is gondoskodott. Némelyik nagyasszony, különösen az olyan, akit gyermekkel nem áldott meg az Isten, igazán szerető édes anyja volt az „atyafi” gyermekeknek. Nádasdy Kristófné Choron Margit 1607-ben amiatt kesereg, hogy egyik ilyen növendékét, Zrínyi Zsuzsanna árvácskáját el akarják vinni az udvarából s a leányka nagynénjének így könyörög: „Szánj meg engem – szegény megkeseredett szívű vén anyát – mert halált szenvedek a gyermekért, soha szívemből ki nem adom”.

Ha idegen gyermeket is így tudtak szeretni a magyar nagyasszonyok, milyen önfeláldozó szeretettel viseltethettek akkor a saját véreik iránt! Az anyai szeretet igazában csak a leánygyermeket vehette körül hosszabb ideig, mert a fiúk hamarosan kikerülnek az anyai kezek alól. Rákóczi Ferenc már apró gyermek korában mostoha atyjával, a kuruc királlyal táborozik, az igaz, hogy később megint csak visszakerül „dicsőséges anyjához”, amint a hálás fiú Zrínyi Ilonát nevezte. A kuruc generálisnak, Károlyi Sándornak az anyósa küld híreket a kis Kláráról és Ferusról, akiket mint nagyanya a rajongásig szeret. 1707-ben azt írja, hogy „Károlyi Ferenc alázatosan köszönti kegyelmedet. Nyargalózik, van dolga a piros pejeknek. Igen friss legény, forgó nélkül fel sem veszi a süveget. Kopott köntösét hamar a tűzre veti s oka: addig nem adnak mást.” Ez a kurucz kis legényke ebben az időben két és fél éves volt. Három éves korában már az apja egészségére iszik, fél év múlva már táncol, lovat jártat gyönyörködve. Az áldott jó nagyanya mindent megenged a korán érő gyermeknek, bár maga is belátja, hogy ezt nem jól cselekszi, de hát „az a bajom, hogy nem bírom megverni!” ismeri be. Mikor elviszik a gyermeket Koháry Judittól, Klárának és Ferusnak bús Istenhozzádot küld. Ha közelebb volna hozzájuk, valamikkel kedveskedne is nekik. Rövidesen ennek is módját ejti. Ferusnak pecsétgyűrűt küld, a kis leánynak meg 200 gombos-

tút. Perus számára különben egy nagyobb aranyláncot is tartogat, amit maga is készpénzért vett. „Csak tanuljon és éljen egészségben.” Ekkor már ő és fél éves legényke az unoka. „Igen akarom, hogy bátorságáról és magaviselete felől jót halljon, – írja Károlyi Sándornak, aki talán panaszkodott neki, - nem búsulhat kegyelmed ezentúl, hogy rossz és nem akar tanulni”. Később aztán, bár mindig talál mentséget a gyermek számára, mégis attól fél, hogy a kevélység bűnébe eshetik a kedvenc unoka. Tizenegy éves Férus, s arról ír a nagyanyjának, hogy nem tudja mikor látogathatja meg, mert nem hagyhatja ott a diétát. „Mintha őrajta fordulna meg egy része az ország gondjainak. Egész mulatság a levelét olvasnom”. Persze egész bánatba esik, amikor Ferust komolyan a tanulásra fogják s hogy megvigasztalja az elkeseredett fiút, 100 pengőt küld neki egy öltözet ruhára. Aztán az iskolánál is jobban elválasztotta őket egymástól a kuruc ügy bukása s Ferusból bujdosó lesz Lengyelországban. A jó öreg Judit nagymama meg szinte óránként imádkozik, csak hogy még egyszer láthatná az unokáját. Látni akarná, pedig már ekkor mind a két szemére világtalan lett Koháry Judit. Egy másik nagyanya, Bánffy Istvánné, Országh Magdolna a kis unokájának cipellőt, kezytűt és ingecskét küld s egy tréfás levélben megírja a menyének, hogy a szeretetből küldött holmicskákat viseltesse is ám a kicsikével, mert ha a látogatáskor nem lesznek még megkopva, bizony meg fogja bánni. Lássunk most egy olyan nagyanyát, akinek öröm helyett bánat jut részül az unokája miatt. Batthyányné Poppet Eva piktort szegődtetett, hogy egyik unokáját a ravatalon fesse le s míg a munka készen nem lett, nem engedte a kis halottat eltemetni. Forgácsné Zólyomi Kata, míg maga halálos betegségben feküdt, sóhajtozott az unokái után 1571-ben. „Azt meg nem írhatom, mely igen nehéz, hogy az apró gyermekeket nem láthatom. Hallottam, hogy az fejedelmek megíratják egymásnak képüket. Bolondságnak véltem ezelőtt, de most csak az képüket láthatnám az gyermekeknek, könnyebb volna sokkal” – írja a fiának.

Azt mondják, hogy az anyai szeretetnél még nagyobb a nagyanya rajongó gyöngédsége. De ebben a szeretetben való-

sággal leginkább csak a gyöngédség domborodik már ki. Az anyának a szeretete, boldogsága mellett sok a gondja, sok a keserősége is. Csáky Istvánné, Wesselényi Anna az idősebb fia mellé jeles mestert fogadott, a fiatalabbikat meg Grazba küldte tanulni. A két fiú közül az egyik sok örömet, a másik sok bánatot szerzett neki. „László fiam egy szép palástot és ruházatot csináltatott nekem, hogy bizony átallom viselni.” István viszont sok alkalmat adott rá, hogy megrikassa az anyját. És mégis igyekszik rajta, hogy ne csináljon különbséget a jó és a rossz fia között. „Én az én anyai állapotomnak szeretetét és igaz kötelességét mindkettőtökhöz egyaránt akarom viselni. Csak azon fáj a szívem, hogy csak egy szálat sem fog rajtad az intésem. Én jó fiam, ne legyek az oka se Isten, se ember előtt. Kérlek, írok, izének, kényszerítelek, jól meglássad, mit cselekszel.” 1625-ben sok bánata még azzal tetéződött, hogy a lánya apáca lett s ő, akinek a gondolata mindig a gyermekeinél időzött, váltig fájlalta, hogy a fiainak „az szegény apáca testvéretek soha eszetekbe nem jut.” Poppel Évának is sok bánatot szerzett a fia, Batthyány Ádám. Isten tudja miért, de egész életén keresztül szinte üldözte az anyját, ezt a mindenkireh annyira jó asszonyt. Mikor nagybetegen a fiát akarta látni, Ádám úr a sok sürgetésre néhány citromot és narancsot küldött maga helyett. Még a szolgáit is reászabadította az édes anyja vagyonára. „Nem hiszem, hogy világ kezdetitől fogva valaki olvasott volna krónikákban, hogy fiú anyjával úgy bánt volna, mint te bántál én velem apád halála után” – írta 1633-ban a fiával. Batthyány Erzsébet is milyen igaz szavakkal ír az anyai szeretetről. „Oly igen búsultam teérted, hogy csaknem meghaltam. Hallottad-e, ha az anyának tíz gyermeke vagyon is, csak egy sincs elvetendő bennök” – írja 1568-ban Batthyány Boldizsárnak, mikor nagy betegségének a hírét meghallotta. Török Ferencné Országh Borbála a gyerekeit maga mellett a kerti dolgokra oktatta ki, míg testvére Magdolna, aki Bánffy Miklós-hoz ment férjhez, jeles pedagógusokat tart a gyermekei mellett. A legidősebb leányát, akkori szokás szerint, más főurak udvarába küldötte „szolgálni”, Miklós fiát pedig Grazba küldte német szóra, aztán a császár udvarába. A gyerekeiről való sok

gondoskodása közben azonban még bőven ráért arra is, hogy a mellette levő asszonyokkal, lányokkal sokat imádkozzon. Valóságos kálvária-járás volt az élete Homonnai Drugeth Györgynének Dóczy Zsuzsannának. Férje korán elhalt s a fiatal, szép özvegy minden léptét az a vágy irányította, hogy fiát és lányát védelmezze, boldognak lássa. Nevelésükre sok gondot fordított, érettük temérdekét szenvedett, de sohasem maga miatt búsult és küzdött, hanem a gyermekeiért, Györgyért és Erzsébetért. Mindenki tudta róla, hogy minden percben örömet halna meg érettük s mégis egy olyan mesével üldözték szinte a koldusbotig, ami éppen ő hozzá volt a legméltatlanabb. Azt találták ki rá, hogy a fia nem is az övé, hanem egy pénzen vett gyermek, akít a sajátja helyett csempészett be, mikor ez váratlanul meghalt. És mivel a gazdag özvegy vagyonából mindenki osztozkodni akart, egészen a császárig, megesett vele ártatlanul, hogy a malmáról levezették a vizet a jó szomszédok, várából a rokonok kiostromolták, beteg lányával és fiával együtt, a császár meg halálra ítelteti őket, hogy a jószágaikra rátehesse a kezét. Valamikor a fiát országgyűlést látni Pozsonyba vitte, forgott a nagynevű rokonságban, parancsait vakon követték ezerszámra a jobbágyai, zsellerei, most meg alig tudja átlopní magát két gyermekével Lengyelországba, útközt vad gyümölcsökön tengetve az életüket. De még ezt a pusztá életüket is irigyelte tőlük s a császár mint elítélteket kikéri őket a lengyel királytól. Az anya nyomorogva, fiáért imádkozva hal meg, de az anyai imádság nem volt hiába való, mert Homonnai György életsorát végre is csak jó útra tereli a Mindenható. Mint anyának Zrínyi Ilonának is kijutott a keserűségből. Meg kellett érní azt, hogy leánya Julianna egy német katonának, Aspremont grófnak lett a felesége. A magyar vértanúnak Zrínyi Péternek a lánya, a „Kuruckirálynak” Thököly Imrének a felesége sehogy sem tudott belenyugodni a leánya választásába. „Boldogtalan lányom durván és fájdalmasan megbántott s nagy szívbeli fájdalmat okozott nekem... A leányomat Isten adta és ismét elvette tőlem, legyen az ő szent akarata szerint, sóhajtott fel végre megadással a levelében. Később a szemefénye, a fia is német hercegnőt vett el házastársul. Hasonló sors érte Széchy Margitot, aki teméntelen vagyon úrnője volt, kétszer

ment férjhez, mind a kétszer idegenhez s mégis kitagadta, kiátkozta a leányát, Magdolnát, amiért egy cseh főúrhoz, Lobkowitz Poppel Lászlóhoz ment férjhez. A halálos ágyán 1570-ben ki akart békülni a leányával, levelet akart eljuttatni hozzá, gyors futárral, amelyben megírta, hogy még egyszer látni szeretné, de a levele csak akkor jutott a távollakó Magdolna kezéhez, amikor már ravatalon feküdt az anyja. Pedig ez várt rá, nagy, kínos erőlködések között, nem is sejtve, hogy a levelét visszatartották a trencsényi várban, csak azért, hogy ne békülhessen a lányával.

Az igazi anyai szeretet átszállott a menyre is. Ennek a Poppel Magdolnának a leánya Éva, aki annyi keserűséget tűrt Ádám fiától el, bár ez egy neki nem tetsző házasságot kötött a császárné egyik szegény udvarhölgyével, mégis éjt nappallá tett heteken keresztül, együtt dolgozva udvari népével, csak hogy minél fényesebb staffirunggal várhassa Aurora kisasszonyt Magyarországra.

A magyar anyának mindenkor nyitva volt a szíve az idegen árvák előtt is. A nagy Kanizsay Dorottya, aki két nádorispán férjet temetett el s akit mégsem áldott gyermekkel meg az Isten, azt írja testamentumába: „Rendeljük azért, hogy akárhol tudnak szegény ruhátlan gyermeket és árvákat, ruházzák fel.” Ő, Magyarország első asszonya, a maga részére nem tudott már mást kívánni, csak fakoporsót, 8 pengős halotti leplet és pár szál gyertyát a koporsója mellé. Majd megszakadhatott az anyai szíve Nádasdy Annának, amikor a fiának, Gábornak, 1551-ben keserves sorokban tudtul adta, hogy Maylád István, az ő édes apja meghalt: „Feketítsed be a csizmaidat... az én szerelmes uramat, a te szerelmes atyádat az Úristen ez világból kivette . . . Milyen keserves, hogy ilyen kicsi korodban a te szerelmes atyádtól árvaságra maradtál és ugyan sem ismerted a te szerelmes atyádat. De hiszem, így volt ez kegyelmes Istennek.” Hosszú keserves éveken keresztül az árváit nevelte Török Bálint felesége. Pedig nem is voltak árvák, mert az apjuk nem pihent a kriptában még, de ennél is rosszabb helyen volt, a szultán fogságában. Török Bálint az ország legszebb embere, legelső vitéze volt, akit a barátai szeretve szerettek, az ellenségei retteggve félttek. A felesége Pempflinger Kata volt, aki már magyarnak

született s magyar erényekkel ékeskedett mind halálig. De mint-ha a sors megirigyelte volna tőle, hogy Nagy-Magyarország első embere az ő hites ura, hamar elszakította őket egymástól. Bálint urat nagy cselvetéssel magával hurcolta 1541-ben a török szultán s a rövid ideig tartó boldogság után a szegény feleség

Csudaképpen töri, fárasztja ő magát,
Sírva ápolgatja futosó két fiát.
Oly igen kesergi urának fogságát
Es az két fiával az nagy árvaságát.

Több mint tíz éven keresztül küzdött Kata asszony hiába azon, hogy kiszabadítsa férjét a rabságból. Uralkodók vették közbe magukat a Török Bálint érdekében, de a szultán nem engedett. Nagy oka lehetett rá. Nem csuda aztán, hogy Török Bálintné két serdülő fiának minden csepp vérébe a törökgyűlöletet oltotta bele. Nagy gonddal, nagy szeretettel, nagy gyűlölettel nevelte őket. Lett is mind a kettőből vitéz dalia, törökverő hős. Csakhogy ezt már nem élhette meg az anyjuk. Akkorára megölte a szíve.

Ezt a néhány adatot legnagyobbreszt azokban a levelekben találtam, amelyeket Takáts Sándor mint értékes gyöngyököt hozott napfényre a feledés tengeréből.

Végül, mint példás, jó édesanyának, az én szépanyámnak, Tihanyi Rozáliának közlöm néhány levelét, amelyeket egyetlen fiának Nyáry Antalnak Selmechányára írt, amikor ez 1815-ben a német szót tanulni járt ott iskolában. A gazdag úrfi az egyik tanárnál lakott s külön inas állott a rendelkezésére. Am az édesanyja azért éppen nem kényeztette el valami sok zsebpénzzel, inkább tanáccsal, szeretőszóval és elemőzsiás csomagokkal kereste fel gyakrabban. „Kedves Lelkem Fiam! Itt küldök 6 cipót és egy kenyeret, meg egy kis tseresnyét, meg egy sült foglyot, éld el szerencsésen ezeket, kívánja édes anyád. „A szemvizet küldöm, avval minden reggel a szemhéjaidat mosd meg tiszta ruhával. És egy kenyeret is küldök, a többi szükségletedet most nem pótolhatom, míg meg nem írod, hogy mire van szükséged? Küldök 6 csomó dohányt, avval kedveskedjél

te a Professor Úrnak. A Pista inasod jól rendbe hoztátok, a Professor Úr is keményen tartsa a gazembert, mivel nálam a fekete könyvbe van a tselekedete írva, semmi gratiaja nincsen nálam a rossz fattyúnak, mivel téged is nagyon megbántott és e mellett engem is nagyon megharagított, és ha meg nem javulna, egy óráig se szenvedjed magadnál. – Ezek után számtalanszor öelve csókollak és vagyok, kedves lelkem, szerető anyád.” „Újra meglátogatlak levelemmel...egy kis almát küldök, éld el jó egészség mellett. Kedves fiam itt küldök 8 garast, vegyél két dózis hánytatót, porban. Vigyázz az egészségedre és melegbe öltözve járj. Csókollak százszor és öllelek anyai forró karjaimmal és vagyok, kedves, drága jó fiam, szerető édes anyád.” A borítékok címzése mindenkor francia, de a levelek magyar nyelvűek s magyar anyai szeretet diktálta mindet.